

LÓRINCZNÉ DR. BENCZE EDIT*

KÜLSŐ ÉS BELSŐ HATÁROK A NYUGAT-BALKÁN REGIONÁLIS TÉRFELOSZTÁSÁBAN

INTERNAL AND INTERNATIONAL BORDERS IN WESTERN-BALKAN REGIONAL SUBDIVISION

ABSTRACT

The aim of this paper is to examine the historical development of Yugoslavia's internal and international borders from the time of its creation in 1918 to the secessions of four of its republics in 1991. The creation of Yugoslavia in the wake of World War I led to a number of territorial disputes with neighbouring states, all of which were resolved by the mid-1920s. During its history, the structure of Yugoslavia's internal administrative units was a matter of considerable controversy and change on the most appropriate means of successfully keeping together a multinational state. The interwar Kingdom of Yugoslavia saw the consecutive adoption of three different structures, and the fourth internal administrative arrangement established immediately after World War II by the new communist government. The paper discusses the impact of the international border after breaking up of Yugoslavia during the early 1990s. All successor four republics being recognized as independent states within the international community of states. In each case the international borders of the new states corresponded with internal federal borders as they existed at the time of independence. The major legal principle relied upon by the Commission was that of *uti possidetis juris*. Finally the paper shows the most hotly contested land-border disputes between the Yugoslav successor states.

1. Bevezetés

A határokkal foglalkozó szakirodalom szerint a határok állandó mozgásban, változásban vannak, mely állítás különösen igaz a Magyarországtól délre húzódó területek, a ma Nyugat-Balkánnak nevezett térség estében. A régió határai a 20. században többször is átalakultak, s ezen változékonyság még napjainkban is jellemzője a területnek. A határok számos, egymásnak ellenfeszülő érdek ütközése következtében, gyakran a mindenkori erőviszonyok függvényében jöttek létre, illetve alakultak. Ebben kiemelkedő szerepet játszó aktorok voltak a nagyhatalmi politika és a nemzetközi jog rendelkezései, valamint a térségben élő népcsoportok és azok nemzetállami törekvései, ahol a tudatos politika szintjére emelkedett az etnikai terek hozzáigazítása az általuk követelt területekhez. Ennek megfelelően a régió határainak alakításában mindvégig megfigyelhető tényező az egységességre való törekvés versus fragmentáció, s ezen két térfelosztási elem váltakozása alakította a térség regionális határait.

* PhD, tanszékvezető-helyettes főiskolai docens, Kodolányi János Főiskola Társadalomtudományi Tanszék.

2. A határok kialakítása az első világháború után a nagy délszláv állam létrehozása¹

A határok problematikája a térségben a 19. század végén kezdődött, amikor is a felerősödő nagyhatalmi versengés kiélezte a Balkánon ekkor végigsöpörő nacionalizálódási hullámot, kijátszva annak gyakran egymással ellentétes megnyilvánulásait. Ezen külső ellentmondásokat felerősítette a térség országainak megkésett nemzetállami fejlődése, mely sajátosan, torzulásokkal tarkítva ment végbe. Az újonnan létrejövő nemzetállamok – Bibó szavaival élve kulturnemzetek² –, Szerbia, Románia, Görögország és Bulgária, a 19. század végén regionális középhatalmakként kapcsolódtak be a Balkán újrafelosztásába. Ennek során múltbéli létező, vagy elképzelt határaikat tekintették kiindulópontnak, melyek szinte soha nem egyeztek az akkori tényleges etnikai és vallási határokkal. Ezen ellentmondásokat tükrözte a két Balkán-háború, a két világháború és végül Jugoszlávia felbomlása.

Az első világháborút lezáró békek sarokkövének eredetileg a nemzeti önrendelkezést, illetve a nyelvi-etnikai és a politikai határok szinkronba hozatalát tartották. A nagyhatalmak azonban a Balkánon sem a 19. század végén, sem az első világháborút lezáró békekötések során nem a természetes etnikai határok figyelembe vételével húzták meg az országhatárokat, sokkal inkább pillanatnyi szövetségeseikkel kötött alkuik és saját stratégiai és gazdasági érdekeik alapján, melynek hatására a wilsoni elvek háttérbe szorultak. A délszláv állam esetében bonyolították még a kérdést a térség összetett néprajzi és demográfiai viszonyai, vélt vagy valós történelmi örökségeik, ezért a határok meghúzója a legkevésbé sem felelt meg a nemzeti-etnikai elveknek.

A délszláv állam a szerbek, horvátok és szlovének önrendelkezése alapján több lépcsőben jött létre. Kiindulópontként az 1917. július 20-ai, korfui nyilatkozat szolgált, s a folyamat végét 1918. december 1-jén a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság kikiáltása jelentette.³ Az új állam nemzetközi elismerésére és határainak megállapítására a párizsi békekonferencián került sor, ahol 1919 tavaszán az antanthatalmak elfogadták az egységes délszláv állam létrejöttét. Szerbia háborús szerepvállalása következtében az új állam, mint győztes és szövetséges hatalom lépett fel területi igényeivel, melyeket történelmi, nemzeti, etnikai, gazdasági és földrajzi szempontokkal indokolt.

Ezen területi követelések miatt a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság létrejöttekor azonnal hat országgal került összetűzésbe, melyek közül Olaszországgal és Romániával szemben különösen nehéz volt érdekeit érvényesíteni, tekintettel arra, hogy mindkettő győztes államnak számított. Olaszország vitatta az Isztriai-félsziget, Fiume, Trieszt, Zára és a Kvarner-szigetek, valamint a szlovén etnikai területek délnyugati sávjának hovatartozását, s jól tükrözi a helyzet bonyolultságát, hogy a párizsi béketárgyalásokon nem sikerült a kérdésről megállapodni. Erre csak az 1920. november 10-i rapallói szerződésben került sor, s a döntés igen hátrányosan érintette az új államot, tekintettel arra, hogy a vitatott területek mind Olaszországhoz kerültek. Fiume szabad város lett, de 1924-ben a település is olasz kézre jutott.

Romániával szemben a délszláv állam részleges sikert aratott, mert az 1923-ig húzódó konfliktus zárásaként az antant neki ítélte a Bánát nyugati és középső részét, ugyanakkor a Bánát nagyobb, keleti fele, így Arad és Temesvár román kézen maradt.

A Magyarországgal megkötött trianoni szerződés alapján a délszláv államhoz csatolták Muraközt és a Muramentét, Dél-Bácskát, Dél-Baranyát, a Bánát nyugati és középső részét, az 1102 óta a magyar Szent Korona fennhatósága alá tartozó Horvátországot, valamint a korábban említett Fiume városát. A jugoszlávok valójában ennél nagyobb területekre tartottak igényt, de a Mohácsra, Bajára és Pécsre vonatkozó követeléseiket a konferencia elutasította.⁴

Szintén sikertelennek bizonyultak Ausztriával szemben a Karintiára vonatkozó követelések.

seik, ahol annak ellenére, hogy a népesség 70%-a horvát és szlovén volt, mégis a Saint-Germainben aláírt béke alapján megtartott népszavazáson a szavazók 59%-a Ausztriát választotta. Ugyanakkor a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz csatolták a korábban Ausztriához tartozó Dél-Stájerországot, Krajna nagyobbik részét, Szlovéniát és Dalmáciát. Jugoszláviához került a közös osztrák-magyar közigazgatás alatt álló Bosznia-Hercegovina is.

A neuilly-i szerződés értelmében a vesztes Bulgáriának is át kellett engedni egyes, zömében bolgárok és macedónok által lakott nyugati területeket, melyek nem csak etnikai, hanem földrajzi szempontból is megkérdőjelezhetőek voltak.

Sikertelen volt a délszláv állam tengeri kijáratra hivatkozva hangoztatott követelése Albánia északi részére, annak ellenére, hogy mintegy három évig megszállva tartotta a területet. Ugyanakkor megkapta az Albánia északkeleti régiójában található ún. prizeni négyszöget.⁵

Mindehhez még hozzájárult, hogy a multinacionális állam belső regionális felosztása a szerb érdekek alapján ment végbe, s a meghúzott határok nem estek egybe sem az etnikai, sem a korábbi politikai, történelmi, civilizációs határokkal, mely állandó feszültséget eredményezve az ország szétesésének lehetőségét napirenden tartotta, s ez az első adandó alkalommal, a második világháborúhoz kapcsolódóan be is következett.

3. A délszláv állam belső politikai-területi felosztásának változásai

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság a két önálló állam, Szerbia és Montenegró mellett alapvetően az Osztrák–Magyar Monarchia részeiből jött létre, s ha nem is maradéktalanul, de megvalósította a nagyszerb igényeket. A hosszas csatározások eredményeképpen megszerződő állam a korábbi 63 000 km²-ről 247 500 km²-re növelte területeit, s lakossága 11,9 millió főt számlált. Jugoszlávia erőteljes diverzitást örökölt a politikai térfelosztás területén, hiszen az évszázados külföldi behatolás és a különböző politikai formációkhoz történő tagozódás rányomta bélyegét a közigazgatási egységek kialakítására. A Jugoszláviát alkotó néhány népcsoport már korábban is rendelkezett államisággal, s ezen nemzeti-ségeik mindent elkövettek történelmi örökségük megőrzése érdekében. Ugyanakkor a többi nemzetiség esetében – melyek kisebb területi egységeket tudhattak magukénak és soha nem volt önálló államuk – nagy eltérések mutatkoztak. Ezek különállóságát a központosító szerb politika szisztematikusan felszámolta, s a jugoszláv térség politikai-területi felosztását a mindenkori politikai érdekeknek megfelelően többször is megváltoztatta, mind az első, mind a második Jugoszláviában.

Az 1918–21 közötti provizórium időszakában az ország regionális tagozódása változatlanul megőrizte az évszázadok alatt kialakult hagyományokat. 1919. január 7-én rendeleti úton megszüntették a nemzeti kormányokat, s az országot nyolc tartományra osztották: Szerbia, Montenegró, Vajdaság,⁶ Macedónia, Bosznia-Hercegovina, Dalmácia, Horvátország, Szlovénia lettek az állam fő alkotóelemei. Ugyanakkor az 1921. évi vidovdani alkotmány⁷ már egyetlen adminisztratív egységnek tekintette a délszláv államot, s pontot téve a szerbek által képviselt unitarista és a többi, főként horvátok által szorgalmazott föderatív állami berendezkedés közötti vitában, az előbbi javára döntött. Az unitarizmus képviselői ugyanis azt gondolták, hogy a regionális különbségek csupán az évszázados eltérő külföldi uralom következményei, s nem mélyen gyökerező eltérések, ezért ezek megszüntetésére csupán központi irányításra van szükség.⁸ Az 1921-es alkotmány ennek értelmében kizárta az uralkodó nemzetek önrendelkezésének és öngazgatásának lehetőségét, s egy, a délszláv nemzetnek tekintetve a szlovéneket, horvátokat és szerbeket, igyekezett megszüntetni minden olyan történelmi, nyelvi, vallási és területi különbséget, mely alkal-

masak lehetett az elkülönülés megvalósítására. Ennek leghatékonyabb eszközei a korábbi önállósággal rendelkező térségek mesterséges határokkal történő elválasztása volt.

Az új berendezkedés fő törekvése a régi, történelmileg kialakult területi tagolódás fokozatos felszámolása, ezzel az elszakadási törekvések csökkentése és a szerb dominancia megerősítése. Ekkor még tiszteletben tartva a történelmi államhatárokat, az országot 33 körzetre (oblasti), ezen belül 393 kisebb közigazgatási körzetre és 7085 opština (szerb) vagy općina (horvát) osztották.⁹ Utóbbiak a közigazgatás történelmi hagyományokkal rendelkező legkisebb egységei a régióban, s olyan települések természetes, gazdasági, szociális közösségét jelentik, amelyek lakosait mindemellett a közös érdekek is összefűzi. Kiterjedését a hozzá tartozó települések határai húzzák meg. Ezen hagyományos jelentés-tartalom azonban a két világháború között teljesen visszaszorult és az opština csupán adminisztratív egységként funkcionált. A vidovdani alkotmány szerint bármilyen egyéb regionális együttműködés tilos volt, s ennek érdekében a legfőbb ellenlábast, Horvátországot azzal gyengítették, hogy határainak meghagyásával négy oblaszra osztották, de hasonló megfontolásból kettészelték Szlovéniát és Dalmáciát is.¹⁰ Ez a rendszer lehetővé tette, hogy a legfőbb politikai, közigazgatási és katonai pozíciók szerb nemzetiségűek kezébe kerüljenek erősítve ezzel az országban a szerb dominanciát és elősegítve a szerb centralizációt.

A szerb érdekeket szolgáló belső határok kialakítása kiváltotta és állandósította a délszláv állam nemzetiségeinek ellenállását, melyben a horvátok jártak élen. A szerb–horvát ellentétek szinte megbénították az ország működését, melyet jól szemléltet, hogy 1921 és 1929 között 7 miniszterelnök váltotta egymást és 23 kisebb nagyobb kormányváltoztatás történt. Az összeomlás elkerülése végett 1929. január 6-án I. Sándor Jugoszláv király felfüggesztette a törvényhozást, bevezette a királyi diktatúrát és megszüntette a vidovdani alkotmányt. A változás jeleként 1929. október 3-án Jugoszláv Királyságra változtatták az ország nevét is, melyet az 1931-ben megjelent alkotmány 9 bánságra osztott.¹¹

A bánságok megteremtése során szakítottak a korábbi, történelmi elnevezésekkel, így azok folyóikról kapták nevüket. A bánságok és fővárosaik: a Drávai (Ljubljana), a Drinai (Szarajevó), a Dunai (Újvidék), a Moravai (Niš), a Szávai (Zágráb), a Tengermelléki (Split), a Vardári (Szkopje), a Vrbasi (Banja Luka), a Zetai (Cetinje). Belgrád önálló közigazgatási egységként működött.¹²

A bánságok kialakításánál a fő rendező elv a korábbi történelmi egységek különállásának megszüntetése volt, s a határok mesterséges meghúzásával lehetetlenné tették az elszakadást. Jól példázza mindezt Horvátország esete, melynek területén négy bánság is osztozkodott. A Száva bánság ugyan az egykori horvát területek központi részét felölelte, de a történelmi Horvátország jelentős régióit más bánságokhoz csatolta, így a Szerémséget a Dunai, Dalmáciát a Tengermelléki, míg jelentős keleti területeit a szerb dominanciájú Vrbasi bánsághoz. A jugoszláv egység erősítését szolgálta a bánságok szerb többségi lakosságának megteremtése, s a határok mesterséges kialakításával hat bánságban sikerült is mindezt megvalósítani. Csupán kettőben, a Száva és Tengermellék régióban volt horvát, és egyben, a Dráva bánságban szlovén többség.¹³

4. Fragmentáció a második világháború időszakában

A bomlási folyamatot a nagyszerb állam belső feszítő erői indították el, melyek közül kiemelkedett a horvátok autonómiáért folyó harca. 1939. augusztus 20-án – nem kis mértékben az európai eseményeknek köszönhetően – a szerbek meghátráltak és aláírták a Cvetković-Maćek megegyezést, a Sporazumot (Megegyezés).¹⁴

A Megegyezés alapján létrejövő autonóm Horvát Bánság felölelte a horvát-lakta területek túlnyomó részét, így a horvát-szlávon régió mellett Dalmáciát, valamint Nyugat-Hercegovinát, Jugoszlávia területének és lakosságának mintegy 30%-át. Az egyezmény tartalma és a horvátok számára abban biztosított jogosítványok nagy mértékben hasonlítottak az 1868-ban megkötött horvát–magyar kiegyezésben foglaltakhoz.¹⁵

A tényleges szétválásban a nagyhatalmak mellett a szomszédos államok elégedetlensége is meghatározó szerepet játszott, hiszen azok soha nem nyugodtak bele első világháború utáni veszteségeikbe, az első adandó alkalommal visszavágtak és részt vállaltak Jugoszlávia második világháborús feldarabolásában. Olaszország vitatta Dalmácia hovatartozását, Magyarország igényt tartott az elcsatolt magyarlakta területekre, elégedetlenek voltak az osztrákok, a románok a Bánátot, míg Görögország és Bulgária Macedónia Jugoszláviához való tartozását kérdőjelezte meg.

A térség politikai térképének újrarajzolása Albánia olasz megszállásával vette kezdetét 1939 áprilisában, de az ország sorsát ténylegesen a németek támadása pecsételte meg. A Jugoszlávia elleni harcok mindössze 12 napig tartottak és a délszláv állam részekre szakadását eredményezték, melynek helyén egyrészt nemzetiségi szempontból homogénebb bábállamok (Horvátország közös, Montenegró olasz, Szerbia német ellenőrzés alatt) jöttek létre, míg a fennmaradó területeken a győztes hatalmak osztozkodtak. Magyarország visszakarta a Muraközt, a baranyai háromszöget, és a Bácskát, viszont a Bánát német katonai igazgatás alá került. Olaszország rátette kezét Szlovénia déli részére, valamint közvetlen olasz irányítás alá helyezték a Zárától délre fekvő közép-dalmáciai partvidéket Sibenikkel, néhány Spalatóval és Raguzával szembeni dél-dalmáciai szigetet s a montenegrói tengerpart egy szakaszát a haditengerészeti szempontból rendkívül értékes Cattarói-öböllel együtt. Az olasz fennhatóság alá tartozó Albániához csatolták Montenegró délkeleti területeit, Koszovót és környékét és a főként albán-lakta Nyugat-Macedóniát, így ugyan olasz irányítással, de létrejött a Nagy-Albánia. Németország a Bánát mellett megszerelte Szlovénia északi részét, és teljesültek a bolgár követelések is, mivel az országhoz csatolták Macedónia fennmaradó vidékeit Szkopjéval együtt, továbbá egy ettől északkeletre fekvő kisebb határ menti szerb területet.¹⁶

Az átalakulás legfőbb nyertese a Független Horvát Állam volt, mely 1941. április 10-én bejelentette függetlenségét és megalakulását, s ezzel elérte az 1102 óta áhított önálló államiságot, ráadásul jelentősen kiterjesztette határait is. Magában foglalta a Horvát Bánság területét, megszerezte egész Bosznia-Hercegovinát és a Szerémséget, melynek közvetkétben területe kétszerese lett Szerbiáénak, ugyanakkor a horvátok az ország összlakosságán belül aránya 52%-ra csökkent, s a 3,4 millió katolikus horvát mellett 1,8 millió ortodox szerb és 700 ezer muzulmán is horvát állampolgárrá vált, mely kedvezőtlen nemzetiségi viszonyokat a horvátok erőszakos eszközökkel kívánták megváltoztatni.¹⁷

Mindezen változások ékesen bizonyítják, hogy az első világháború után nagyhatalmi segédlettel, mesterségesen létrehozott Jugoszlávia, melynek határaival mind a szomszédos országok, mind Szerbia elégedetlen volt, az első adandó alkalommal darabjaira hullott, így a délszláv állam 1941 és 1945 között de facto nem létezett.

5. Egység az egységben?

A háborús eseményekhez fűződő változásokat Párizsban semmisnek nyilvánították, s visszaállították az 1938. évi külső határokat. Egyetlen kérdés maradt nyitott, az olasz–jugoszláv határ, mely a két állam ambíciói mellett a nagyhatalmak ütközőzónájának is számított, hiszen a szovjet és nyugati érdekszféra határát is jelentette. A békeszerződés

kompromisszumos megoldást tartalmazott, mely szerint Trieszt és környéke szabad állam lett, tehát sem Olaszországhoz, sem Jugoszláviához nem tartozott, s ezen állapot fenntartásában a nemzetközi erők is szerepet vállaltak, vagyis a Triesztet is magába foglaló északi részek angol–amerikai, míg a déli területek jugoszláv rendfenntartók fennhatósága alá kerültek. A nagyhatalmak 1954. október 5-i döntése értelmében az északi (A) zóna Olaszország, míg a déli (B) zóna pedig Jugoszlávia kezére került, mely jelentős olasz migrációt eredményezett. Utóbbi területből két tagköztársaság, Horvátország és Szlovénia egyaránt részesedett, s a határvonalat a ma is vitatott Dragonja folyó jelentette. A két ország közötti vita azonban tovább folytatódott és csak az 1975-ben aláírt Osimói Egyezményvel zárult le.

Amíg a második Jugoszlávia külső határai lényegében változatlanok maradtak egészen a rendszerváltás időszakáig,¹⁸ addig az 1990-es években kezdődő széttagolódás szempontjából fontos a belső határvonalak meghúzása. Az 1946. január 31-én elfogadásra kerülő alkotmány értelmében a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság föderatív állam volt, mely hat népköztársaságból állt. Mind az öt elismert nemzetiség, így a szerbek mellett a szlovének, a horvátok, a macedónok és a montenegróiak önálló köztársaságot alkottak, míg a hatodik köztársaság, Bosznia-Hercegovina területén a horvátok, szerbek és bosnyákok közösen osztozkodtak. Az így kialakított hat köztársaság Bosznia-Hercegovina, Montenegró, Horvátország, Macedónia, Szerbia és Szlovénia lett, melyek határainak meghúzását az 1946. évi alkotmány a jugoszláv parlamentre bízta, s ennek kialakítása után kimondta azok sérthetlenségét, s a határokat megváltoztatni csak közös egyetértéssel lehetett. Szerbián belül létrehozta még két további autonóm egységet, a Koszovói-Metóhiai Autonóm Közetet és a Vajdasági Autonóm Tartományt.¹⁹

A határok kialakítása 1945–46-ban folyamán történt, s az ANVOJ vezetőségének 1945. évi február 24-i ülésén körvonalazódtak. Ennek alapján Szlovénia a korábbi Dravska bántság, Horvátország a Szávai bántság, valamint a Primorska bántság 13 körzetéből és a Zetska bántséghez tartozó Dubrovnik területéből került kialakításra. Bosznia-Hercegovina határai a berlini kongresszuson, Szerbiáé a Balkán háborúk során kialakított, valamint az első világháború után Bulgáriától elnyert területekből kerültek meghúzásra, s Macedónia és Montenegró esetében is a történelmi határok megmaradtak. Összességében tehát látható, hogy a belső határok meghúzása során követték a történelmileg kialakult állami és tartományi határokat, melyek a két világháború közötti időszakban, vagy még korábban, az Osztrák–Magyar Monarchia és Török Birodalom idején jöttek létre.

Etnikai korrekció miatt azonban mégis történt néhány belső határváltoztatás, melyek közül kiemelkedik a Kotori-öbölnek Montenegróhoz való csatolása, valamint a Szerémség keleti részének a Vajdasághoz kerülése.²⁰ Utóbbi különösen kiélezett helyzetet teremtett a szerbek és a horvátok között. A háború előtt ugyanis a horvátok hajlottak volna arra, hogy a Vajdaság – Bosznia-Hercegovinához hasonlóan – autonómiát kapjon, külön nemzetiségi vidékként kezelve, ugyanakkor a Szerémség, mint a mindenkori Horvát-Szlovénország része elkerülése fel sem merülhetett a horvátokban. Ezzel ellentétben a szerbek maguknak követelték mindkét területet, az ott élő nagyszámú szerb lakosság miatt, a Vajdaságot Szerbia részének, míg a Szerémséget a Vajdaság részének tekintették. A Szerb Antifasiszta Nemzeti Felszabadító Gyűlésben a Vajdaság küldöttei a Szerbiához való csatlakozás mellett döntöttek.

Vita bontakozott ki Horvátország és Bosznia-Hercegovina közötti Lika térségének, valamint a horvátok és szlovének között a Hrvatszko Zagorje hovatartozását illetően. Az 1946-os alkotmány által rögzített határokon a későbbiekben csak néhány kisebb módosítást hajtottak végre. 1949-ben Bosznia-Hercegovinához csatoltak két montenegrói falut, 1953-ban és 1956-ban Bosznia-Hercegovinához került néhány Bihacs és Boszanszko-Grahovszki kerületben lévő település, míg 1956-ban a bujai közösség, a pulai kerület és hat falu a horvátoktól átkerült a szlovénekhez.²¹

A belső föderatív határok megváltoztathatatlanságát az alkotmányok is rögzítették. Mind az 1946-os (12. cikkely),²² mind az 1953-as (109. cikkely) alkotmány kimondta, hogy a belső határok csak az érintett tagköztársaságok egyetértésével módosíthatóak. Mindez megerősítésre került a szocialista Jugoszlávia utolsó, negyedik, 1974. évi alkotmányában is. A határookra vonatkozóan az 5. cikkely megállapításai a meghatározóak – melyek részlegesen a Badinter Bizottság 3. véleményében is – fellelhetőek. Ezek szerint az alkotmány rögzítette, hogy a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság (JSZSZK) területe oszthatatlan (jedinstvena) egységet képez, s sem az egyes tagköztársaságok határai, sem az autonóm tartományok határai nem változtathatóak meg azok hozzájárulása nélkül. Kimondta a JSZSZK határainak sérthetlenségét is, s hogy a határokat csak valamennyi tagköztársaság és autonóm terület jóváhagyásával lehet megváltoztatni. Az alkotmány különbséget tett nemzetek és nemzeti kisebbségek között, melynek jelentősége többek között abban rejlett, hogy az önrendelkezés és kiválás joga csakis a nemzeteket, vagyis köztársaságokat illette meg, a nemzetiségeket pedig nem, így Koszovó és a Vajdaság kiválására nem adott lehetőséget.²³

6. Az újabb fragmentáció nemzetközi jogi háttére

A rendszerváltás után Jugoszlávia felbomlásának folyamata állandósította a határváltozásokat a térségben. A délszláv állam felbomlásakor több tényező együttesen befolyásolta a létrejövő állami határok kialakulását, melyben összezsugorított a határok megvonásának történeti, etnikai és földrajzi elve, a nemzetközi jog rendelkezései, az 1974-es jugoszláv alkotmány, valamint az önálló államiságuk kialakítása során felmerülő érdekek. Ezen utóbbinak jelentős hagyományai is voltak, hiszen a régióban a nemzetállamok megteremtésével együtt a tudatos politika színterére emelkedett az etnikai terek hozzáigazítása az általuk követelt területekhez, s az etnikai tisztogatás a nemzetépítés alapelemévé vált. Az 1990-es években mindez újra erőre kapott, hiszen Jugoszlávia felbomlása kapcsán olyan kérdések merültek fel, mint a tagköztársaságok, valamint Koszovó és a Vajdaság autonóm tartományok milyen nemzeti célokat fogalmaznak meg maguknak, s ezek mennyire sértik egymás érdekeit. Ha egymás rovására határozzák meg nemzeti célkitűzéseiket, az összeütkezéshez vezet, mint ahogy ez be is következett a kilencvenes évek balkáni háborúiban. Ugyanakkor az új politikai egységek kialakítása nem csak belső érdekek és egyéni elhatározás függvénye, hiszen felveti azt a problémát, hogy kinek lehet önrendelkezési joga. A balkáni népeknek és nemzetiségeknek? Vagy a korábbi alkotmányos különállással rendelkező tagköztársaságoknak?²⁴

Mindezen kérdések megválaszolásához a nemzetközi jog határookra vonatkozó passzusai nem minden esetben szolgáltatnak támpontot, és sok bizonytalanságot teremtenek. A nemzetközi jog ugyanis nem ad egyértelmű választ arra, hogy a nemzetközi közösség miért ismerte el négy egykori jugoszláv tagköztársaság jogát az önálló államiságra és miért utasította el ennek lehetőségét az ezen tagköztársaságok keretein belül élő nemzetiségek vonatkozásában. Miért nem volt hajlandó elismerni az önrendelkezés jogát a Szerb Kraina, a Szerb Köztársaság, vagy Koszovó jogát az önálló állam megteremtésére és miért változott meg véleménye mintegy egy évtizeddel Jugoszlávia felbomlása után Koszovó vonatkozásában?²⁵ Joggal merül fel a kérdés, hogy mi volt a jogi alapja annak, hogy Horvátország, Szlovénia, Bosznia-Hercegovina és Macedónia belső határait szentnek és sérthetetlennek fogták fel, ugyanakkor maga a négy állam többször is megkérdőjelezte azt, s mi több kísérletet is tett megváltoztatására. Bosznia-Hercegovina kivételével a nemzetközi közösség egyértelműen a nemzeti önrendelkezés elve mentén haladt, mely döntés a Helsinki Záró-

okmány, a Párizsi Charta és az ENSZ Alapokmányán alapult. Ezen nemzetközi dokumentumokra építve ismerték el a volt tagköztársaságok függetlenségét az egykori belső határok mentén. Pikanteriája a kérdésnek, hogy mind a nemzeti önrendelkezés, mind az alkalmazott uti possidetis juris joga megkérdőjeleződött a Badinter Arbitrázs Bizottság tevékenysége következtében.²⁶

Az kétségtelen, hogy a nemzetközi közösség a bomlási folyamat elindulásakor, sőt még 1991 első felében is kitarzott Jugoszlávia területi integritása mellett és nem támogatta az elszakadási törekvéseket, ugyanakkor amikor Horvátország és Szlovénia egyoldalúan kiáltotta függetlenségét, és ennek nyomában kezdetét vették a véres események, már lassú elmozdulás vette kezdetét ezen véleményt illetően. Ezt tükrözi az EK Jugoszláviáról szóló deklarációja 1991. augusztus 27-én, mely egyértelműen kiállt a horvát határok sérthetlensége mellett és elutasította azok erőszakkal történő megváltoztatását. Ezen megállapítás a horvát kérdést a nemzetközi jog hatáskörébe utalta, és elmozdult abba az irányba, hogy a területi integritás nem csupán a nemzetközi, hanem a belső föderális határok esetében is értelmezendő.²⁷ A Deklaráció Lord Carrington vezetésével rendelkezett egy Jugoszlávia konferencia összehívásáról is, mely 1991. szeptember 7-én kezdte meg ülését, s melynek megnyitása kapcsán az EK világossá tette, hogy csak a békés megegyezésen alapuló határváltoztatást hajlandó elismerni a térségben. Október 18-án a konferencia rögzítette, hogy a tagköztársaságok függetlenségét csak az akkori határok elismerésével hajlandó támogatni.²⁸

A békekonferencia a vitás kérdések megoldására felállított egy öt nyugat-európai alkotmánybíróból álló döntőbizottságot, melyet elnökéről Badinter Bizottságnak neveztek el. A Bizottság véleménye 1992. január 11-re készült el az azt kérelmező négy állam, Szlovénia, Horvátország, Macedónia és Bosznia-Hercegovina számára. A Badinter Bizottság 3. válasza alapján „ha bármilyen okból egy állam felbomlik, akkor korábban létező adminisztratív határai az új állam határaiivá válnak, melyeket nem lehet sem erőszakkal, sem fegyveresen megváltoztatni.”²⁹ Szerbia és Montenegró nem vetette magát alá a Bizottság döntésének, mert Jugoszlávia jogutódjaként tekintett magára, és a szerb álláspont szerint a tagköztársaságok határai nem mások, mint közigazgatási, tehát adminisztratív határok, melyek semmilyen körülmények között nem tekinthetőek államhatároknak. Szerbia szerint az államhatárok kizárólag nemzeti, etnikai alapon kerülhetnek kijelölésre. Tekintettel arra, hogy a kivált tagköztársaságok és a nemzetközi közösség nem ezt az álláspontot képviselte, így fegyverrel próbált meg érvényt szerezni azon követelésének, hogy az etnikai határokat és a politikai határokat egymáshoz igazítsák.

A Badinter Bizottság az uti possidetis elvet alkalmazta a kérdés nemzetközi jogi megoldására. Az uti possidetis elv (ahogy birtokoltatók), a nemzetközi jogban használt történeti elv, melyet a határok megállapítása során alkalmaznak, s ennek alapján a határ meghúzása a korábbi adminisztratív határok változatlanul hagyása mellett történik. Az uti possidetis elvet először a 20. század elején az amerikai spanyol gyarmatok függetlenedésekor használták először Dél-Amerikában majd Afrikában.³⁰ A Badinter Bizottság a Nemzetközi Bíróság Burkina Faso v. Mali ügyben 1986-ban született ítélete alapján az uti possidetis elvét a nemzetközi jog egyik általános jogelvének minősítette, holott az Európában soha, csak Dél-Amerikában, Ázsiában és Afrikában, vagyis a volt gyarmatok esetében, tehát teljesen más körülmények között került alkalmazásra, így nem is lehetett kötelező érvényű. Tény azonban, hogy az elvet a rendszerváltás utáni Európában az egyes államok szétszakadása során egységesen alkalmazták, és minden esetben ragaszkodtak a korábbi belső határok érintetlenül hagyásához.

7. Határviták a szétválás után³¹

A Nyugat-Balkán térségének egyik legmeghatározóbb és hosszan elnyúló biztonságpolitikai problémája húsz évvel Jugoszlávia felbomlásának kezdete után a határkérdés megoldatlansága, ugyanis a létrejövő régi-új államok mindegyike folyamatosan megkérdőjelezi az államhatárok legitimitását, s a jugoszláv utódállamok között még napjainkban is kisebb határviták nehezítik az együttműködést, állandósítva a feszültséget a térségben.

Ezek közül a legsúlyosabb a Horvátország és Szlovénia közötti határvíta, habár a két állam 1991-ben kölcsönösen elismerte egymás függetlenségét és szuverenitását az akkor meglévő JSZSZK köztársasági határokon belül. A problémák – bár nem egyenlő mértékben – mind a szárazföldi, mind a tengeri határokat érintik. A két állam közötti szárazföldi határok Jugoszlávia felbomlása után a nemzetközi jog uti possidetis elvének alkalmazásával, a status quo alapján kerültek kijelölésre, így a korábbi tagköztársasági határok nemzetközivé váltak. A két állam ennek alapján megegyezett abban, hogy a határvonal megállapításánál a szárazföldi határok esetében a JSZSZK-tól örökölt 1991. június 25-i állapot, a tengeri határvonal kapcsán pedig a nemzetközi jog alapján kezdik meg a tárgyalásokat.

A fentiekből kifolyólag a szárazföldi határt illetően – néhány kisebb esettől eltekintve – nincs nagy nézetkülönbség a két ország között, mely azonban nem jelenti azt, hogy időközönként ne folyjanak adáz harcok minden talpalatnyi megkérdőjelezhető területért. A probléma gyökere az, hogy a korábbi jugoszláv adminisztratív határok a horvát és szlovén municípiumok határai voltak, melyeket a kataszteri nyilvántartások a helyi települések kiterjedése mentén húztak meg. Ezen összeírások meglehetősen régiek, még az OMM idején készültek, de alapvetően létrejöttek óta stabil kereteket biztosítottak a térbeli lehatárolásokhoz. Csúpan kisebb ellentmondásokat és néhány átfedést tartalmaznak, de ezek mindaddig, amíg Jugoszlávia fennállt nem okoztak problémát. A JSZSZK felbomlása után létrejövő új államok azonban maguknak követelték a kérdéses területeket, s ezek összeütközésekhez vezettek a térségben.³² A vitatott területek háttérben alapvetően két sebes sodrású folyó a Mura és a Dragonja áll, melyek medrének természetes változása és szabályozása miatt a kataszteri nyilvántartás alapján mindkét ország rendelkezik területekkel a túlparton. A horvát–szlovén szárazföldi határon három gócpont terheli a két ország kapcsolatát. Az egyik a medrét változtató Mura mentén, Szlovénia északkeleti részén a Hotizai határátkelőnél, a másik a Žumberak hegység legmagasabb pontját Sveta Gera hovatartozását illetően, míg a harmadik vitatott terület a Dragonja folyó torkolatánál, a Pirani-öböl bejáratánál alakult ki. Az itt elhelyezkedő települések Mlini, Škrile, Bužini és Škodelin hovatartozása körüli ellentét a szárazföldi határviták legforróbb esete, mely előrevetítette a későbbi tengeri vitát.

A határviták közül a legproblémásabb kérdés a tengeri határ meghúzása, vagyis a Pirani-öböl hovatartozása, hiszen az korábban soha nem került kijelölésre, tekintettel arra, hogy 1918-ig az OMM részeként, majd Jugoszlávia tagköztársaságaként nem volt szükség tengeri határvonalra. Az egyetlen valós tengeri határt – mely Olaszország és Jugoszlávia között húzódott, s megfelelt a Trieszti-öblöt – az 1975-ben megkötött Osimo Megállapodás jelölte ki, melyet 1992-ben az immár független Szlovénia is elfogadott.³³ A mostani határvíta háttérben az áll, hogy Szlovénia mindössze 46 km hosszú tengerparttal rendelkezik, ahonnan azonban a földrajzi sajátosságok miatt, ha Horvátország az ENSZ tengerjogi egyezményében garantált maximális területre kiterjeszti felségvizeit, akkor Szlovéniából nem vezet közvetlen kapcsolat a nemzetközi vizekhez. Márpedig Horvátország az ENSZ tengerjogi konvenció 15. cikke alapján a határt az öböl felezővonalánál kívánja meghúzni. Szlovénia számára azonban biztosítékot jelent a 17. cikkely, mely szerint „a szerződés tiszteletben tartása mellett minden part menti és más állam hajója számára biztosított a zavartalan áthaladás a nyílt vizekre”.³⁴

A két fél nemcsak területi, hanem fogalmi vitában is áll egymással, hiszen Szlovénia „kijáratot” követel, Horvátország pedig „áthaladást” biztosítana. Ez utóbbi nem lenne példa nélküli a nemzetközi gyakorlatban, a térségben is így alakították ki a bosnyák kijáratot jelentő Neum kikötőjét.

Tekintettel arra, hogy a határvitát illetően az érintett feleknek nem sikerült megállapodniuk, Szlovénia jelentős lépésre szánta el magát, s a megkezdett horvát csatlakozási tárgyalások, illetve saját elnökségi pozíciójának felhasználásával próbálta meg az eseményeket kilendíteni a holtpontról. Ljubljana 2008. december 19-én megvétózta a horvát csatlakozási tárgyalások folytatását,³⁵ melynek indoka, hogy Horvátország úgy nyújtotta be az öt fejezet megnyitását és hat lezárását szolgáló hivatott dokumentumokat, hogy azok egyes elemei, illetve a mellékletek néhány térképe a horvát érdekeknek megfelelő tengeri határvonalat tartalmaznak. A szlovénok álláspontja szerint, ha a dokumentumok a benyújtott formájukban kerülnének jóváhagyásra, az azt jelentené, hogy a tengeri határvonal mindaddig nyitott ügye, a lezárt fejezetekben foglalt dokumentumokra való hivatkozással, gyakorlatilag a szlovén érdekek és pozíciók figyelmen kívül hagyásával kerülne eldöntésre. Márpedig Ljubljana álláspontja szerint mindaddig, amíg a kérdést tárgyalásos úton nem rendezik, az 1991. június 25-i területi status quot kell hatályosnak tekinteni.³⁶

Az Európai Unió sikertelen közvetítési kísérleteket tett a két fél között, s Ljubljana csak 2009. szeptember 11-én oldotta fel a horvát csatlakozási tárgyalások blokádját, melyért cserébe Horvátország a határkérdést prejudikáló minden dokumentumot visszavont. Jadranka Kosor horvát és Borut Pahor szlovén miniszterelnök 2010. november 4-én Stockholmban aláírta a horvát-szlovén Arbitrázs Megállapodást,³⁷ megteremtve a lehetőséget a nemzetközi arbitrázs-bíróság felállítására, amely meghatározza a két ország közötti tengeri és szárazföldi határvonalat, valamint Szlovénia kapcsolatát a nyílt tengeri vizekkel és az általa használandó releváns tengeri területeket. A határkijelölést végző arbitrázs a nemzetközi jogot tekinti kiindulópontnak, míg Szlovénia nyílt tengeri vizekkel való kapcsolatát tartalmazó bekezdés tekintetében ugyancsak a nemzetközi jog, az igazságosság és a jószomszédi kapcsolatok elve lesz mérvadó a tisztességes és igazságos megoldás elérése érdekében.³⁸

Horvátország és Bosznia-Hercegovina közötti vita tárgya a határfolyót jelentő Száva menti szigetek, Martin Brod, a Bihácstól északnyugatra lévő területek hovatartozása – utóbbinál például a Zeljava-i reptér átnyúlik horvát területekre –, valamint az Una folyó Kostajnica melletti határszakasza. A két ország ezek rendezésére már a kilencvenes években ad hoc vegyes bizottságot hozott létre, melynek sikeres működése kapcsán a két államelnök (Tudjman-Izetbegovic) 1999. július 7-én államközi megállapodást írt alá a két ország közötti határokról.³⁹

Kényesebb téma Bosznia-Hercegovina tengeri kijárat, az ún. Neumi korridor, melyet a Daytoni Szerződés biztosított számára. A folyosó azonban teljesen elvágja Dél-Dalmáciát Horvátországtól, melyet csak kétszeri határellenőrzéssel lehet megközelíteni. Ezért Horvátország a korridorral szemben található Pelješac félszigetre épített híd segítségével, vagyis a Neumi-öböl szárazföldi részét kikerülve kíván megoldást találni a kérdésre, melynek jogosságát BiH erőteljesen vitatja. A horvátok ennek bizonyítására olyan középkori okleveleket sorakoztatnak fel, amelyek alátámasztják, hogy a kleki-félsziget csúcsa (ide tervezik a híd déli szárnyának szilárd talapzatú tartószerkezetét), illetve két sziklaorom (Mali és Veliki Skolj, illetve Lopato) az egykori dubrovnikai köztársasághoz, vagyis a mai Horvátországhoz tartozik. Ennek alapján Horvátország jogosnak tartja, hogy a horvát szárazföldet Komarno és a Pelješaci-félsziget között híddal kösse össze. Ugyanakkor éles vita folyt arról, hogy milyen magasra építsék a hidat, mert BiH a nemzetközi tengerjogi szabályokra hivatkozva követeli, hogy a híd alatt a legnagyobb tengerjáró hajók is átférjenek. A

kérdésről kétoldalú kormányközi egyeztetésre került sor, aminek eredményeképpen a horvátok megemelték a híd magasságát és nyomvonalat az öböltől 400-500 méterre tervezték.⁴⁰

Tovább terheli a kérdést, hogy a Neumi korridor nem rendelkezik igazi tengeri kikötővel, ezért BiH jogot kapott a horvát területen található Ploče tengeri kikötő használatára. Ploče problémájának rendezését mindkét állam az ötödik páneurópai folyosó, a V c-korridor megépítésétől reméli, amely a Budapest–Észék–Mostar–Ploče vonalon épülne, vagyis leghosszabb szakasza Bosznia-Hercegovinában lenne.

Ugyanakkor mindkét állam részéről érezhető a megegyezésre való készség, mert a vitatott szárazföldi és tengeri határvonal kérdéséről 2007-ben két miniszterelnök is tárgyalt. Mindketten támogatták a békés rendezést, ezért megállapodtak, hogy a kostajnicai és a neumi határokról a szakértői bizottságnak folytatnia kell a tárgyalásokat, és ha kétoldalú alapon nem sikerül a kérdést megoldani, akkor nemzetközi arbitrázshoz fordulnak.

Szerbia és Horvátország a kilencvenes évek véres háborúja után kifele igyekezett demonstrálni a békés egymás mellett élését, melynek első jele az 1996. augusztus 23-án aláírt az egymás szuverenitásának, határainak, és függetlenségének elismeréséről szóló kétoldalú szerződés volt, melyet a diplomáciai kapcsolatok felvétele követett 1996. szeptember 9-én.

A fennmaradó kisebb határviták rendezésére megvan a hajlandóság mindkét fél részéről. A probléma gyökere ugyanaz, mint a szlovén esetben, ugyanis a nemzetközi jog – ez az alapja a szerb álláspontnak – szerint a folyó sodrásvonala jelenti a határt. Zágráb szerint ez nem egyezik az 1991-es kiválás előtti kataszteri nyilvántartással, ráadásul az AI-Duna homokzátonyokkal, szigetekkel, árterekkel tarkított, melyekben gyakori területi változások történnek a szeszélyes folyó miatt. Szerbia nem vonja kétségbe, hogy a horvátok által követelt, a Duna vajdasági oldalán található földterületek horvát állampolgárok tulajdonát képezik, mint ahogy szerb állampolgárok is rendelkeznek tulajdonjoggal a horvát oldalon, de ragaszkodik a Duna, mint határfolyó megjelöléséhez. A tulajdonjogi kérdést Belgrád területcserével oldaná meg, s a vita békés rendezésére vegyes bizottságot hoztak létre.⁴¹

Montenegró és Horvátország között a prevlakai-félsziget szárazföldi határa nem, ugyanakkor annak tengerbe nyúló határvéneke kérdése a vitatott. A két állam ezért 2008. márciusában megállapodott abban, hogy határaik kérdését a hágai Nemzetközi Bíróság elé viszik, és annak döntését mindkét parlament kötelező érvényűnek fogja tekinteni. A békés rendezést támasztja alá, hogy a beadvány elkészítésére és a vitatott területek azonosítására szolgáló dokumentumok prezentálására kétoldalú vegyes bizottság alakult.

A határokat illetően vita bontakozott Macedónia és Koszovó között is, melyet azonban a két állam viszonylag hamar, 2009. október 17-én megállapodásával rendezett. A dolog pikantériája, hogy a Balkánon lezajló változások következtében azonban nem mindig elégséges az érintett két állam megállapodása, mint ahogy jelen esetben sem, hiszen azzal, hogy Szerbia nem ismerte el Koszovó függetlenségét, a határkérdés megoldatlan maradt.

A Nyugat-Balkán államainak euroatlanti törekvése miatt azonban sürgető erővel jelentkezik a felsorolt határviták rendezése. Az Európai Unió legutolsó, 2010. évi Bővítési Stratégiája⁴² is a határviták békés megoldását várja el az érintett országoktól, különösen a csatlakozási tárgyalásokat folytató Horvátország (valamint Törökország) esetében, s a csatlakozás egyik feltételeként megfogalmazódik, hogy csak ezek rendezése után válhat a Közösség teljes jogú tagjaivá. A követelés megalapozottsága azonban kívánivalót hagy maga után, hiszen számos olyan példával találkozunk az Unió történetében, amikor a határviták megoldása nélkül is taggá válhatott egy állam, pl. Jugoszlávia egyik utódállama, Szlovénia.

8. Összegzés

A 20. század elején az első világháborút lezáró békék a nagy délszláv állam létrehozásával a térséget egységesen kezelve jelölték ki annak határait. Ezen határok a második világháború közben Jugoszlávia feldarabolása következtében többszörösére növekedtek, de a Párizsi béke visszaállította az eredeti határokat. A rendszerváltás során azonban a föderális állam felbomlott, a helyén kicsi, kontinentális államok jöttek létre, így a határok hossza mintegy 50%-kal megnőtt, s a határok sűrű hálózata következtében a szomszédos államok száma is többszörösére emelkedett a térségben.

A késői nemzetállam megteremtésének ellentmondásait jól szemlélteti az első világháború után nagyhatalmi segítséggel létrejövő délszláv állam, a későbbi Jugoszlávia, mely elsősorban a nagyszerb elképzeléseket valósította meg. Ennek érdekében a délszlávokat jelentős részben egyesítő ország a többi nemzetiség ébredező nacionalizmusának elnyomásával, az önálló államiság megteremtésének különféle módon történő megakadályozására építette hatalmát. Ebben kiemelkedő szerepet játszott a Jugoszláviát alkotó népcsoportok által lakott területek korábbi határainak megváltoztatása, a belső határok újrarajzolása és az ország regionális tagolódásának többszöri megváltoztatása. Ezen intézkedések állandó elégedetlenség forrásaivá váltak és az első adandó alkalommal – a második világháború, majd később a rendszerváltás idején – a szétbomláshoz vezettek.

JEGYZETEK

1. Lőrinczné Bencze Edit (2009): A regionalitás kérdőjelei Jugoszláviában. In: Modern Minerva Könyvek „Politika – egyház – mindennapok” című tanulmánykötet, Heraldika Kiadó, Bp., 299–321.
2. Bibó István (1986): A kelet-európai kisállamok nyomorúsága. In: Válogatott tanulmányok. 2. kötet 1945–1949. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1986. 187–191.
3. Banac, Ivo (1992): The National Question in Yugoslavia. Origins, History, Politics. London, Cornell University Press, 1992. 124–140.
4. Halmosy Dénes (1985): Nemzetközi szerződések 1945–1982. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Gondolat Kiadó, 1985. 75–104. Hornyák Árpád: Baja, Bácska, Baranya. Szerb követelések a békekonferencián. Rubicon. XII. (2001) 8–9. sz. 57–60.
5. Lederer, Ivo: Yugoslavia at the Paris Peace Conference. New Haven, Yale University Press, 1963. 3–78.
6. A Vajdaság történetéről lásd Gulyás László (2007): Vajdaság: Történeti áttekintés. In: mű Nagy Imre (szerk.): A Vajdaság. A Kárpát-medence régiói 7. Dialóg-Campus. Pécs–Budapest. 2007. pp. 76–149.
7. Az alkotmány megszavazására Szent Vid napján, vagyis június 28-án került sor, ezért nevezik vidovdani alkotmánynak.
8. Lampe, John, R. (2000): Yugoslavia as History. Twice there was a country. New York, Cambridge University Press, 124–125. (a továbbiakban: Lampe 2000).
9. Petranović, Branko–Zečević, Momčilo (szerk.) Decree on dividing state into district. April 26, 1922. In: Jugoszlavjia 1918–1984. Collection of Documents. Beograd, Zbirka dokumenata, 1985. 184–185.
10. A. Sajti Enikő (1989): Jugoszlávia 1918–1941. Dokumentumok. Szeged, JATE Társadalomtudományi Kör, 1989. 122–140., Fisher, Jack, C. (1966): Yugoslavia – A Multinational State. Regional Difference and Administrative Response. Chandler Publishing Co. San Francisco, 21.
11. Decree on dividing state into district. April 26, 1922. In: Jugoszlavjia 1918–1984. Collection of Documents. Petranović, Branko – Zečević, Momčilo (szerk.) Beograd, Zbirka dokumenata, 1985. 184–185.
12. Gulyás László (2005): Két régió – Felvidék és vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig. Pécs, Hazai Térségfejlesztő Rt.

13. Constitution of the Kingdom of Yugoslavia September 3 1931. Official Gazette of Yugoslavia 207/1931., Lampe, 2000. 164–167.
14. Petranović, Branko–Zečević, Momčilo (szerk.) Cvetković–Maček Agreement. In: Yugoslav Federalism, Ideas and Reality. Volume 1. 1914–1943. 508–510.,
15. Goldstein, Ivo: Croatia. A History. London, McGill–Queen’s University Press, 1999. 128–130. (A továbbiakban Goldstein, 1999.), Lampe, 2000. 194–196., Juhász József (1999): Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története. Aula Kiadó, Budapest, 65–66.
16. Romsics Ignác: A délszláv válság(ok) háttere. Európai utas X. (1999.) 2. sz. 4–11.; Hornyák Árpád (2007): Délszláv rendezési tervek és területi követelések a második világháborúban. Századok. 141. 2007/1. sz. 57–86.
17. Goldstein (1999): 133–140.
18. Ez nem minden esetben Belgrádon múlt, mely jól látható volt a hazánkkal szemben támasztott titói követelésekből Bajának és környékének (bajai háromszög) Jugoszláviához csatolásáról. Ezen területi követelés csak 1946. május 28-án, Tito utolsó moszkvai látogatása során került le a napirendről. Lásd: Mezei Géza (szerk.) (2001): Európa kettészakítása és a kétpólusú nemzetközi rend születése (1945–1949). Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 175–178.
19. Constitution of the Federative People’s Republic of Yugoslavia. Belgrade, Official Gazette of 1946. Shoup, Paul (1972): A kommunizmus és a nemzeti kérdés Jugoszláviában. 153–155.
20. Juhász, 120.
21. Shoup, 158–160.
22. Constitution 1946.
23. Constitution of the Socialist Federative Republic of Yugoslavia, February 21, 1974. Belgrade, Official Gazette of 1974.; Sabrina P. Ramet: The Three Yugoslavias: State-building and Legitimation 1918–2005. Indiana University Press 2006. 326–327.
24. Hajdú Zoltán: The Formation of States and Division of Administrative Regions within the Balkans after 1990. In: The European Union, the Balkan Region and Hungary. Glatz Ferenc (szerk.) Budapest, Europa Institut, 2007. 135–144.
25. A Nemzetközi Bíróság – melynek először kérték ki véleményét ilyen ügyben – kimondta, hogy Koszovó 2008. február 17-i függetlenségének kikiáltása nem ütközik a nemzetközi jogba. Az eset érdekessége, hogy eddig vagy az ENSZ Közgyűlés, vagy az ENSZ BT határozatai mondtak hasonló esetben véleményt, az 1960-as és 1970-es években, illetve Jugoszlávia felbomlása utáni időszakban.
26. Radan, Peter (2002): The Break-up of Yugoslavia and International Law. Routledge, London, 202–203.
27. Declaration on Yugoslavia, 27 August 1991. In: Trifunovska, Snežana (szerk.) (1994): Yugoslavia Through Documents: From its Creation to its Dissolution, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 333–334. (A továbbiakban Trifunovska)
28. Peace Conference on Yugoslavia: Arrangements for General Settlement, Article 1.1(e), 18 October 1991. In: Trifunovska, 357–63.
29. Opinion No 3 of the Arbitration Commission of the Peace Conference on Yugoslavia. 11 January 1992, 31 ILM 1499. „In the case of secession or dissolution of States, pre-existing administrative boundaries must be maintained to become the borders of the new States and cannot be altered by the threat or use of force, be it on the part of the seceding entity or of the State from which it breaks off.”
30. Malcolm N. Shaw (2001): Nemzetközi jog. Budapest, Osiris Kiadó. 600–601.,
31. Lőrinczné Bencze Edit (2009): Az európai uniós bővítések elmélete és gyakorlata a horvát csatlakozás tükrében. PhD-értekezés.
32. Matej, Avbejl–Jernej Letnar Černić (2007): The Conundrum of the Piran Bay: Slovenia v. Croatia – the Case of Maritime Delimitation. The University of Pennsylvania Journal of International Law & Policy – Issues. Vol. 5. No. 2. 2007. 1–19. [http://works.bepress.com/ jernej_letnar_cernic/1](http://works.bepress.com/jernej_letnar_cernic/1)
33. Act Notifying the Succession to the Agreements Between the Former Yugoslavia and the Italian Republic, Official Gazette MP11-60/1992 (RS 40/1992)
34. United Nations Convention on the Law of the Sea http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm

35. EUobserver: Slovenia to block Croatia EU accession talks. <http://euobserver.com/9/27314>
36. European Stability Initiative. Non Paper Chronology of Slovenia-Croatia Border Issue. http://www.esiweb.org/pdf/slovenia_Non%20paper%20-%20Slo%20-%20Cro%20-%20border%20chronology%20-%202022.2.2009.pdf
37. Arbitration Agreement http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2010/Arbitrazni_sporazum/10.a_Arbitra%C5%BEEni_sporazum_-_podpisan_EN.pdf
38. Lőrinczné Bencze Edit (2011) A regionális együttműködés kudarca, avagy a horvát–szlovén határvita. Megjelenés alatt.
39. Treaty on the State Border between the Republic of Croatia and Bosnia and Herzegovina, 30 July 1999. Delimitation Treaties Infobase accessed on 13/03/2002.
40. Evgeny, Vinokurov (2004) Establishment of Corridors in the Context of Exclave-Mainland Transit. 6.
41. Klemencic, M. and Schofield, C. H. (1995) “An UNhappy Birthday in former Yugoslavia: a Croatian Border War”, *Boundary and Security Bulletin*, 2, 3: 47–54.
42. European Commission (2010) Enlargement Strategy and Main Challenges 2010–2011. Brussels, 9.11. 2010 COM(2010) 660.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Act Notifying the Succession to the Agreements Between the Former Yugoslavia and the Italian Republic, Official Gazette MP11-60/1992 (RS 40/1992)
- Arbitration Agreement. http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2010/Arbitrazni_sporazum/10.a_Arbitra%C5%BEEni_sporazum_-_podpisan_EN.pdf
- A. Sajti Enikő: Jugoszlávia 1918–1941. Dokumentumok. Szeged, JATE Társadalomtudományi Kör, 1989.
- Bibó István (1986): A kelet-európai kisállamok nyomorúsága. In: *Válogatott tanulmányok. 2. kötet 1945–1949.* Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1986. 187–191.
- Banac, Ivo (1992): *The National Question in Yugoslavia. Origins, History, Politics.* London, Cornell University Press, 1992.
- Constitution of the Kingdom of Yugoslavia September 3 1931. Official Gazette of Yugoslavia 207/1931.
- Constitution of the Federative People’s Republic of Yugoslavia. Belgrade, Official Gazette of 1946.
- Constitution of the Socialist Federative Republic of Yugoslavia, February 21, 1974. Belgrade, Official Gazette of 1974.
- Declaration on Yugoslavia, 27 August 1991. In: Trifunovska (szerk.) (1994) *Yugoslavia. Through Documents: From its Creation to its Dissolution*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, Decree on dividing state into district. April 26, 1922. In: *Yugoslavjia 1918–1984. Collection of Documents.* Petranović, Branko–Zečević, Momčilo (szerk.) Beograd, Zbirka dokumenata, 1985.
- EUobserver: Slovenia to block Croatia EU accession talks. <http://euobserver.com/9/27314>.
- European Commission (2010): *Enlargement Strategy and Main Challenges 2010–2011.* Brussels, 9.11. 2010 COM (2010) 660
- Evgeny, Vinokurov (2004) *Establishment of Corridors in the Context of Exclave-Mainland Transit.*
- Fisher, Jack, C. (1966): *Yugoslavia – A Multinational State. Regional Difference and Administrative Response.* Chandler Publishing Co. San Francisco.
- Goldstein, Ivo: *Croatia. A History.* London, McGill-Queen’s University Press, 1999.
- Gulyás László (2005): *Két régió – Felvidék és vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig.* Pécs, Hazai Térségfejlesztő Rt.
- Gulyás László (2007): *Vajdaság: Történeti áttekintés.* In. mű Nagy Imre (szerk.): *A Vajdaság. A Kárpát-medence régiói 7. Dialóg-Campus.* Pécs–Budapest. 2007. pp. 76–149.
- Az alkotmány megszavazására Szent Vid napján, vagyis június 28-án került sor, ezért nevezik vidovdani alkotmánynak.
- Hajdú Zoltán: *The Formation of States and Division of Administrative Regions within the Balkans after 1990.* In: *The European Union, the Balkan Region and Hungary.* Glatz Ferenc (szerk.) Budapest, Europa Institut, 2007. 135–144.

- Halmosy Dénes (1985): Nemzetközi szerződések 1945–1982. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Gondolat Kiadó, 1985. 75–104.
- Hornýák Árpád: Baja, Bácska, Baranya. Szerb követelések a békekonferencián. *Rubicon*. XII. (2001): 8–9. sz.
- Hornýák Árpád: Délszláv rendezési tervek és területi követelések a második világháborúban. *Századok*. 141. (2007) 1. sz. 57–86.
- Juhász József (1999): Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története. Aula Kiadó, Budapest.
- Klemencic, M. and Schofield, C. H. (1995) “An UNhappy Birthday in former Yugoslavia: a Croatian Border War”, *Boundary and Security Bulletin*, 2, 3: 47–54.
- Lampe, John, R. (2000): *Yugoslavia as History. Twice there was a country*. Cambridge University Press, New York.
- Lederer, Ivo: *Yugoslavia at the Paris Peace Conference*. New Haven, Yale University Press, 1963.
- Lőrinczné Bencze Edit (2009): A regionalitás kérdőjelei Jugoszláviában. In: *Modern Minerva Könyvek „Politika – egyház – mindennapok” című tanulmánykötet*, Heraldika Kiadó, Bp., 299–321.
- Lőrinczné Bencze Edit (2010): A regionális együttműködés kudarca, avagy a horvát-szlovén határvita. Konferencia-előadás. 2010. november 12. Kaposvár.
- Lőrinczné Bencze Edit (2009): Az európai uniós bővítések elmélete és gyakorlata a horvát csatlakozás tükrében. PhD-értekezés.
- Malcolm N. Shaw (2001): *Nemzetközi jog*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Matej, Avbejl–Jernej Letnar Čerňič (2007): The Conundrum of the Piran Bay: Slovenia v. Croatia – the Case of Maritime Delimitation. *The University of Pennsylvania Journal of International Law & Policy – Issues*. Vol. 5. No. 2. 2007. 1–19. http://works.bepress.com/jernej_letnar_cernic/
- Opinion No 3 of the Arbitration Commission of the Peace Conference on Yugoslavia. 11 January 1992, 31 ILM 1499.
- Peace Conference on Yugoslavia: Arrangements for General Settlement, Article 1.1(e), 18 October 1991. In: Trifunovska (szerk.) (1994) *Yugoslavia Through Documents: From its Creation to its Dissolution*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers.
- Petranović, Branko–Zečević, Momčilo (szerk.) (1985) Decree on dividing state into district. April 26, 1922. In: *Yugoslavjia 1918–1984. Collection of Documents*. Beograd, Zbirka dokumenata.
- Petranović, Branko–Zečević, Momčilo (szerk.) *Cvetković–Maček Agreement*. In: *Yugoslav Federalism, Ideas and Reality*. Volume 1. 1914–1943. 508–510.
- Radan, Peter (2002): *The Break-up of Yugoslavia and International Law*. Routledge, London.
- Romsics Ignác: A délszláv válság(ok) háttere. *Európai utas X.* (1999.) 2. sz. 4–11.
- Sabrina P. Ramet: *The Three Yugoslavias: State-building and Legitimation 1918–2005*. Indiana University Press 2006.
- Shoup, Paul (1972) *A kommunizmus és a nemzeti kérdés Jugoszláviában*.
- Treaty on the State Border between the Republic of Croatia and Bosnia and Herzegovina, 30 July 1999. *Delimitation Treaties Infobase* accessed on 13/03/2002.
- United Nations Convention on the Law of the Sea http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm